

הכוח הצבאי של 'המדינה האסלאמית'

גבי סיבוני

מבין הסרטונים שמפיעה 'המדינה האסלאמית' דרך קבע ברשת, שניים מלמדים רבות על בניין הכוח הצבאי שלה וממחישים את שני רכיבי האימון העיקריים שהיא מבקשת להנחיל לאנשיה. בראשון נראים ילדים באימוני סבולת, כשמדריכיהם מכים אותם באמצעים שונים. במקטע אחר באותו סרטון נראית הקבוצה באימוני הסתערות באש.¹ בסרטון השני נראית קבוצה של ילדים לבושים במדי קרב מנומרים, העוברים תהליך אינדוקטרינציה כלוחמי ג'האד במחנה האימונים "מכון פארוק" שבעיר א־רקה.² ניתוח של מסמך מטעם לשכת החינוך של 'המדינה האסלאמית' מחודש ספטמבר 2014³ ממחיש את עומק הפעולה במערכת החינוך בקרב האוכלוסייה הנשלטת על ידה, תוך שינוי מוחלט של תכניות הלימודים והתמקדות בלימודים שמחזקים את המוטיבציה, את רוח הלחימה ואת הרצון להקרבה של הצעירים בבתי הספר.

קשה להעריך את היכולות הצבאיות של 'המדינה האסלאמית' בלי להבין את השקעתה בחינוך ובתעמולה, ובעקבות כך את עוצמת רוח הקרב של לוחמיה. זאת ועוד, נראה שהאימונים הצבאיים מהווים רכיב משני לעומת המאמץ המושקע בחישול רוח הלוחמים. מאמר זה מציג את היכולות הצבאיות והמבצעיות של 'המדינה האסלאמית', תוך בחינת רכיביו של בניין הכוח: דוקטרינה, אמצעי לחימה, כוח אדם, ארגון, פיקוד ושליטה ואימונים.⁴ בצד זאת יש לזכור גם את רכיבי העוצמה הרכה של 'המדינה האסלאמית' – מוטיבציה ורוח קרב – שאותם קשה אמנם לאמוד, אך נודעת להם השפעה רבה על היכולת הצבאית שלה.

דוקטרינה

בהיעדר מסמכים אותנטיים המפרטים את דוקטרינת הפעולה הצבאית של 'המדינה האסלאמית', ניתן לנתח את תפיסת הפעולה באמצעות תצפית על השיטות המבצעיות של כוחותיה. כן ניתן למצוא סימוכין לתפיסה האסטרטגית הכוללת. הפעולה המבצעית מעוצבת לפי מה שמכונה 'דוקטרינת ההלם' של 'המדינה האסלאמית'.⁵ זו מורכבת

משלושה שלבים, שהוגדרו בחיבור האסטרטגי המכונן של תנועות הג'האד – The Management of Savagery.⁶ השלב הראשון מתמקד בהקמה של "מרחבי אכזריות": המרחב נכבש באכזריות חסרת רחמים, שבעקבותיה מטילה 'המדינה האסלאמית' הלם ומורא על התושבים. בשלב השני מנוהל המרחב באופן המספק מידה מסוימת של ביטחון לאוכלוסייה המבועתת. לבסוף, בשלב השלישי מועבר המרחב הכבוש לשלטון מלא, לפי הפרשנות הסלפית-ג'האדית של השריעה.

בהמשך למסמך דוקטרינה זה, תפיסת הפעולה המבצעית של 'המדינה האסלאמית' כוללת שלושה יסודות: הראשון – שימוש באכזריות חסרת פשרות כלפי מתנגדיה, בבחינת "למען יראו וייראו". השני – לוחמה פסיכולוגית רחבה, המופעלת באמצעות מגוון כלים העומדים לרשותה, כשהעיקרי שבהם הוא שימוש נרחב ברשת, לצד הפצת שמועות והפעלה של גיס חמישי בקרב אויביה. התוצאה היא הטלת אימה בקרב התושבים וכוחות ההגנה, הפוגעת בצורה מהותית בעמידותם.

הרכיב השלישי מבוסס על ניידות וגמישות פעולה, המאפשרים תנועה ותגבור כוחות מהיר לפי הצורך. 'המדינה האסלאמית' פועלת באמצעות צוותי לחימה קטנים המתניידים באמצעות כלי רכב מסחריים בעלי עבירות גבוהה, החמושים במקלעים, כלי נ"ט ונ"מ. בהתקפה וכיבוש של יעדים קרובים מפעילה 'המדינה האסלאמית' אש מרגמות, בגיבוי אש צלפים ומקלעים קודם להסתערות של לוחמיה.⁷ כאשר היעדים רחוקים יותר נעשה שימוש נרחב במחבלים מתאבדים, כדי לגרום דמורליזציה בקרב המגנים ואף להכין את התנאים הנדרשים להתקדמות הכוחות אל היעד לצורך מתקפת הכיבוש. בקרב ההגנה על מרחבים אורבניים עושה 'המדינה האסלאמית' שימוש בביצורים כדי לנתב את האויב למרחבים צפופים, שבהם חשיים כוחותיה שיש להם יתרון בלחימה. לעומת זאת, נראה כי לוחמיה מתקשים להתמודד עם כוחות העושים שימוש בירי צלפים מרחוק.⁸

לצורך מתקפות מאורגנות על שטח הבנוי בצפיפות או על עיר גדולה מפעילה 'המדינה האסלאמית' גם יחידות מיוחדות, שמטרתן לחדור את ההגנה הקדמית בטרם יגיע הכוח העיקרי, ולהטיל אימה וטרור במרחב באמצעות פיגועי התאבדות, הנחת מטענים, צליפה ועוד. כוחות אלה נבחרים מתוך קבוצות קנאים חדורי מוטיבציה הנכונים להקרבה עצמית, ולכן אפקטיביות הפעולה שלהם רבה.⁹

אמצעי לחימה

'המדינה האסלאמית' עושה שימוש באמצעי לחימה מכל הבא ליד. מקורם של האמצעים מגוון, כשעיקרם שלל שנלקח מצבאות עיראק וסוריה, וחלקם מארגוני המורדים בסוריה.¹⁰ במחקר שבוצע על ידי מרכז מחקר בלונדון עולה נתון אחר, שלפיו 'המדינה האסלאמית' עושה שימוש גם בנשק ותחמושת שמקורם בצבא האמריקאי, ואשר

הועברו ככל הנראה במסגרת סיוע מערב הסעודית.¹¹ ברשותה סוגים שונים של רקטות, מרגמות, טילי נ"ט – ביניהם טילים מתקדמים מסוג קורנט – ואמצעים מתקדמים נגד מטוסים, העלולים לפגוע ביכולתם של כוחות הקואליציה להפעיל מטוסים או מטוסים מנמיכי טוס במרחב הלחימה.¹²

ל'מדינה האסלאמית' גם נשק כבד יותר כגון כלי רכב משוריינים, כמה עשרות טנקים סובייטיים מסוג T55, ארטילריה ואף מספר טילי סקאד ומטוסי מיג 21 שנתפסו שלל, אולם לא ברור אם הם שמישים לפעילות מבצעית. 'המדינה האסלאמית' אף עושה שימוש באמצעים מתקדמים יותר: קיימים סרטונים המראים כי יש בידיה מטוסים ללא טייס המשמשים לצורכי איסוף מודיעין.¹³ מעבר לכך, אחד הנושאים המטרידים הוא חתירתה להשתלטות על אמצעי לחימה אסטרטגיים דוגמת נשק כימי, ולפי מספר דיווחים כבר נעשה שימוש בנשק כזה בלחימה.¹⁴

פעולתה של 'המדינה האסלאמית' נוכחת גם בתחום הסייבר. זו התמקדה עד כה בעיקר בשני ממדים: שימוש רחב בכלי מדיה חברתית לצורך לוחמה פסיכולוגית, ושימוש באותה במה לצורך גיוס אנשים ומשאבים. כן מתרבות העדויות על ניסיונותיה לעשות שימוש התקפי במרחב הסייבר, לדוגמה תקיפה של תשתיות מדינתיות.¹⁵ אף שתחום זה נמצא בחיתוליו, יש להניח שבכפוף לגיוס המשאבים הנדרשים, לא תהסס 'המדינה האסלאמית' לפעול מול אויביה באופן נרחב גם במרחב זה.

כוח אדם

הדיווחים על אודות מספר הלוחמים של 'המדינה האסלאמית' אינם אחידים. לפי מקורות מודיעין אמריקאים, נכון לפברואר 2015 עמד מספר הלוחמים על כ-20,000, מתוכם רק בסוריה יש כ-3,400 לוחמים ממדינות מערביות.¹⁶ מקור אחר ב-CIA העריך בסוף שנת 2014 את מספר הלוחמים בכ-31,000 – שהם 10,000 לוחמים יותר מן האומדן הקודם.¹⁷ ההערכות באשר לגידול זה מצטרפות לאומדן הנפגעים של 'המדינה האסלאמית' בעקבות הלחימה ותקיפות הקואליציה. ההערכה מלמדת שלמעלה מ-10,000 מאנשי 'המדינה האסלאמית' נהרגו¹⁸ מאז תחילת מתקפת הקואליציה.¹⁹ ניסיון העבר בלחימה מסוג זה מראה שככל הנראה חלק משמעותי מן ההרוגים אינם לוחמים, אלא אזרחים שחלקם אף בלתי-מעורבים בלחימה.

גיוס כוח האדם מבוסס על מספר מקורות. עיקר הכוח המגויס מגיע מאוכלוסייה מקומית בסוריה ובעיראק. ההיקף הכולל של הזרים מוערך בכ-12,000, כאשר רובם מגיעים ממגוון מדינות באירופה, מצפון-אמריקה, מאוסטרליה, מצפון-אפריקה ומהמזרח התיכון הערבי.²⁰ אחת התופעות המעניינות לגבי הלוחמים הזרים היא שהם מהווים חלק נכבד ממאגר המתאבדים הפוטנציאליים, עד כי לרבים מהם ברור שהם מתגייסים כדי למות.²¹ אחרים מגויסים לפי תחומי ידע ומומחיות, לא רק לצורכי לחימה אלא גם

לצורכי מודיעין, לוחמה פסיכולוגית ופעילות סיוע לוגיסטית וטכנולוגית. עם זאת, קשה להעריך את אמינותם של המספרים האלה וכן לקבוע תשובה מדויקת לשאלה – מי נחשב לוחם? 'המדינה האסלאמית' אינה מונוליטית ולכן קשה למצוא מחויבות חוזית של האנשים לקבוצות לחימה מאורגנות, כזו שתוכל להעיד על סדרי גודל צבאיים.

ארגון, פיקוד ושליטה

'המדינה האסלאמית' מאורגנת באמצעות מחוזות. לכל מחוז מערכת שלטונית אוטונומית יחסית, וכאלה הם גם הכוחות הפועלים באותו מחוז. הכוחות הצבאיים מאורגנים באופן המאפשר להם גמישות מרבית ואין להם מסגרות קשיחות ומקובעות. כך הם יכולים לממש את הדוקטרינה שלהם, המחייבת ניידות ויכולת תגבור מהירים. עיקר הכוח נמצא במרחבים עירוניים ולאורך צירי תנועה, המאפשרים לו תגבור מהיר של כוחות באמצעות צוותי קרב מעורבים, הכוללים: רגלים, טנקים, ניוד מהיר, נ"ט, נ"מ, חבלה ולוגיסטיקה. עם התגברות תקיפות הקואליציה הצטמצמו איגודי הכוחות והם מתבססים על צוותי קרב קטנים וניידים. בהיעדר אמצעי תקשורת ייעודיים נעשה שימוש בלחימה גם באמצעי מדיה חברתית, דוגמת טוויטר או ווטסאפ.²²

הפיקוד והשליטה מבוזרים כדי לאפשר את אותה גמישות וניידות. כך, מפקדים נוקטים יוזמות מקומיות ללא צורך בהיררכיה פיקודית רבת-שלבים ומורכבת.²³ למעשה, 'המדינה האסלאמית' יצרה מערכת פיקוד ושליטה הפוכה: מלמטה למעלה – לא עוד חלוקה היררכית של הפיקוד והשליטה, הנשענת על מפקדים אסטרטגיים, מערכתיים וטקטיים, אלא שיטוח של תהליך קבלת ההחלטות באופן המאפשר למפקדים זוטרים חופש פעולה רב, במטרה להגיב במהירות להזדמנויות מבצעיות.²⁴

אימונים ותרגילים

חלק ניכר מלוחמי 'המדינה האסלאמית' הוכשר במסגרות הצבאיות שבהן שירתו קודם להצטרפותם אליה, כשבמקרים רבים ובאופן אירוני, הם נהנו מהכשרה במימון אמריקאי.²⁵ אשר למתגייסים חדשים, מערך ההכשרות מתבסס על סדרה הנמשכת מספר שבועות במחנות אימונים. מקור שראיין כמה אנשי 'המדינה האסלאמית' מציין שיש סוגים אחדים של הכשרות במחנות, שנמשכות בין שבועיים לחודש. עיקר ההכשרה משלבת תוכן רעיוני, קרי אינדוקטרינציה להעצמת האמונה האסלאמית, יחד עם אימונים צבאיים בסיסיים.²⁶ אף שנראה כי הלוחמים הם באיכות בינונית, הרי התהליך שעובר לוחם בארגון הוא רב-עוצמה ומשפיע רבות על יכולותיו המבצעיות. לצד זאת, 'המדינה האסלאמית' משקיעה מאמץ רב בהכשרה צבאית של צעירים מקומיים, הן במסגרת השפעתה על תכניות החינוך והתאמתן לצרכיה, והן במחנות אימונים המיועדים לנערים.

סיכום ומסקנות

'המדינה האסלאמית' ממשיכה להתעצם על אף הפגיעה בה על ידי כוחות הקואליציה, הן בכוח אדם והן באמצעי לחימה. אחד ממקורות עוצמתה נעוץ בתפיסת הפיקוד המבוזרת, שאותה היא מיישמת. לזו נודעת משמעות רבה בבניית היכולת המבצעית, נחישותה ושרידותה. אף על פי כן, היו אירועים מקומיים שבהם הובסו כוחות 'המדינה האסלאמית' כשנתקלו באויבים מאורגנים ונחושים. כך היה בלחימה מול לוחמי הפשמרגה הכורדים בעיראק, אשר הפעילו אף הם שיטות לחימה מבוזרות.²⁷ במקרה זה התגלו אנשי 'המדינה האסלאמית' כלוחמים ברמה בינונית ומטה מבחינה מבצעית. הצלחתה של 'המדינה האסלאמית' להגדיל את מצבת הלוחמים שלה, על אף האבדות הכבדות שספגה מכוחות הקואליציה, מראה עד כמה תקיפות בלבד, המבוצעות ללא מתווה אסטרטגי ברור, מתקשות לייצר הישג משמעותי. ל'מדינה האסלאמית' מבנה צבאי יעיל המצליח לפגוע בצבאות עיראק וסוריה. יכולותיה המבצעיות אינן גבוהות, אולם בתמיכה של רוח לחימה ונכונות הקרבה גבוהה, היא מצליחה להרחיב את שליטתה במרחב. זאת, בנוסף לחולשת יריביה הקורסים לתוך עצמם. בעיראק, לאחר התאוששות כוחות המשטר בסיוע האיראנים והאמריקאים, 'המדינה האסלאמית' נסוגה מעט. ראוי שהתופעה תנתב את מדינות הקואליציה ובראשן ארצות הברית לגבש אסטרטגיה רלוונטית ואפקטיבית.

אסטרטגיה אפשרית היא תפיסה של איום 'המדינה האסלאמית' כ"מחלה כרונית" שאינה ניתנת לפתרון מלא, ושיש ללמוד לחיות איתה תוך "קבלת תרופות" באופן קבוע. הנמשל כמובן מצביע על הבנה שההתמודדות עם 'המדינה האסלאמית' צריכה להיות רציפה ולאורך זמן, כשברור כי לא ניתן להביסה באופן מוחלט כעת, ולכן אין לנסות זאת. מטרות הפעולה תהיינה, אם כך, דחיקה של 'המדינה האסלאמית' למרחבים מצומצמים שבהם השפעתה תהיה נסבלת מצד הקהילה הבינלאומית, תוך המשך התקיפות באופן קבוע ולאורך זמן רב. 'המדינה האסלאמית' טרם התמודדה עם כוחות צבא מקצועיים העושים שימוש במיומנויות של קרב משולב. אולם, ניסיון העבר מראה שגם כוחות סדורים מתקשים, לעתים, להתמודד עם אויב נחוש העושה שימוש בלחימת גרילה.

לצד זאת, ניתן להעריך ש'המדינה האסלאמית' נמצאת בעיצומו של תהליך התמסדות. הרצון לשלוט במרחב שנכבש מקרין גם על הצורך לייצר שליטה הדוקה יותר על המפקדים ועל קבוצות הלוחמים. המעבר למסגרות צבאיות סדורות יותר ולתהליכי פיקוד ושליטה היררכיים הוא תהליך התפתחות טבעי וחד-כיווני. אולם, לתהליך זה יתלוו מחירים מבחינת 'המדינה האסלאמית', משום שהוא עתיד להקל על כוחות צבאיים סדורים לפעול מולה.

הערות

- 1 “New Video Shows ISIS Training Child Soldiers,” Youtube, March 18, 2015, https://www.youtube.com/watch?v=f_0dOyUS0Cw
- 2 “In an ISIS training camp, children told: ‘Behead the doll,’” AP, 18 July, 2015, <http://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2015/07/18/In-an-ISIS-training-camp-children-told-behead-the-doll-.html>,
- 3 יהונתן דחוח-הלוי, “האסטרטגיה של לשכת החינוך של דאע”ש”, המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 2 במרס, 2015.
- 4 מאמר זה מתייחס לישות 'המדינה האסלאמית' שהוקמה במרחב עיראק וסוריה, ולא לשלוחות ולמחוזות מרוחקים שלה בלוב, בסיני ובאפריקה.
- 5 Steve Niva, “The ISIS shock doctrine,” The Immanent Frame, February 20, 2015, <http://blogs.ssrc.org/tif/2015/02/20/the-isis-shock-doctrine>
- 6 Abu Bakr Naji, “The Management of Savagery: The Most Critical Stage through Which the Umma Will Pass,” Translated by William McCants, Institute for Strategic Studies at Harvard University, May 23, 2006, <https://azelin.files.wordpress.com/2010/08/abu-bakr-naji-the-management-of-savagery-the-most-critical-stage-through-which-the-umma-will-pass.pdf>
- 7 Alaa al-Lami, “ISIS’ fighting doctrine: Sorting fact from fiction,” *Al-Akhbar*, October 31, 2014, <http://english.al-akhbar.com/node/22280>
- 8 שם.
- 9 The Butcher, “Inghemasiyoun’: Secret to ISIS Success: Shock Troops Who Fight to the Death,” Pundit from another Planet, July 8, 2015, <http://punditfromanotherplanet.com/2015/07/08/inghemasiyoun-secret-to-isis-success-shock-troops-who-fight-to-the-death>
- 10 “Does ISIS keep its same military strength?,” Beirut Centre for Middle East Studies, March 27, 2015, <http://beirutcentre.net/2015/03/does-isis-keep-its-same-military-strength>
- 11 Islamic State Weapons in Iraq and Syria, Analysis of weapons and ammunition captured from Islamic State forces in Iraq and Syria, Conflict Armament Research – London, September 2014, http://www.conflictarm.com/wp-content/uploads/2014/09/Dispatch_IS_Iraq_Syria_Weapons.pdf
- 12 Kirk Semple and Eric Schmitt, “Missiles of ISIS May Pose Peril for Aircrews in Iraq,” *The New York Times*, October 26, 2014, http://www.nytimes.com/2014/10/27/world/middleeast/missiles-of-isis-may-pose-peril-for-aircrews.html?_r=0
- 13 Islamic State Weapons in Iraq and Syria
- 14 “Islamic State used chemical weapons against peshmerga, Kurds say,” *The Guardian*, March 14, 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/mar/14/islamic-state-isis-used-chemical-weapons-peshmerga-kurds>
- 15 Tobias Feakin, “ISIS pushes for offensive cyber capability,” *The Strategist*, June 1, 2015, <http://www.aspistrategist.org.au/isis-pushes-for-offensive-cyber-capability>
- 16 Kevin Strouse, “We Don’t Actually Know How Big ISIS is—And Neither Does ISIS,” *Overtaction*, March 3, 2015,

- <http://www.overtaction.org/2015/03/we-dont-actually-know-how-big-isis-is-and-neither-does-isis>
- Denver Nicks, "CIA Says ISIS Ranks May Have Tripled," *Time*, September 12, 2014, 17
<http://time.com/3340662/cia-isis-isil>
- 18 בהעדר הערכה לגבי מספר הפצועים, ניתן להניח על פי ניסיון העבר בלחימה מסוג זה שהוא יהיה בקירוב כפול ממספר ההרוגים.
- Laura Smith-Spark and Noisette Martel, "U.S. official: 10,000-plus ISIS fighters killed in 9-month campaign," *CNN*, June 4, 2015, 19
<http://edition.cnn.com/2015/06/03/middleeast/isis-conflict>
- L.L. "Foreign Fighters In Iraq and Syria," Radio Free Europe, updated on January 29, 2015, 20
<http://www.rferl.org/content/infographics/foreign-fighters-syria-iraq-is-isis-isil-infographic/26584940.html>
- The Butcher, "Inghemasiyou". 21
- Metin Gurcan, "How to defeat Islamic State's war machine," *Al-Monitor*, October 14, 2014. 22
- ש.ד. 23
- Dog Leaks, "The ISIS and its Military Tactics," *Invisible-dog*, Issue 35, November, 2014, 24
http://www.invisible-dog.com/isis_tactics_eng.html
- Souad Mekhennet, "The terrorists fighting us now? We just finished training them," *The Washington Post*, August 18, 2014, 25
<https://www.washingtonpost.com/posteverything/wp/2014/08/18/the-terrorists-fighting-us-now-we-just-finished-training-them/>
- Hassan Hassan, "The secret world of ISIS training camps – ruled by sacred texts and the sword," *The Guardian*, January 25, 2015, 26
<http://www.theguardian.com/world/2015/jan/25/inside-isis-training-camps>
- Metin Gurcan, "Don't expect peshmerga to beat Islamic State," *Al-Monitor*, September 1, 2014, 27
<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/09/turkey-syria-iraq-kurdistan-isis-military-pesmerga.html#>